

Protestant Theological University

Review of: Jeffrey R. Watt, *The Consistory and Social Discipline in Calvin's Geneva. [Changing Perspectives on Early Modern Europe]* (Rochester, NY: Boydell & Brewer, University of Rochester Press, 2020).

Moehn, W.H.T.

Published in:
Theologia Reformata

Published: 01/03/2022

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Moehn, W. H. T. (2022). Review of: Jeffrey R. Watt, *The Consistory and Social Discipline in Calvin's Geneva. [Changing Perspectives on Early Modern Europe]* (Rochester, NY: Boydell & Brewer, University of Rochester Press, 2020). *Theologia Reformata*, 65(1), 97-98.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons). You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

This publication might have been made available through the PThU Research Portal under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the PThU website: <https://www.pthu.nl/over-ptthu/bibliotheek-ptthu/diensten/article-25fa-taverne-amendement-end-user-agreement.pdf>

Takedown policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will investigate your claim and remove access to the work if necessary: bibliotheek@pthu.nl.

Het zal niemand verbazen dat uitvoerig aandacht geschonken wordt aan de sacramentsleer, de christologie, de catechismi en Gods verkiezing als troost voor aangevochtenen (waarbij het gesprek ook gevoerd wordt met de Dordtse Leerregels). Het getuigt van mijn gereformeerde blik wanneer ik wel heel vreemd aan heb gekeken tegen de titel van paragraaf 8: 'Die Höllenfahrt Christi als *articulus stantis et cadentis ecclesiae*'. Dit artikel beoogt het bewustzijn van de vrijheid van een christen te wekken en dat verklaart waarom Slenczka die in een kleine, betekenisvolle paragraaf aan de orde stelt.

Van de 16de eeuw wordt een sprong gemaakt naar de 20ste eeuw: de theologische verklaring van Barmen en de Leuenberger Konkordie worden uitvoerig geanalyseerd vanuit de vraag of deze teksten ook voor lutheranen *verbindliche* teksten kunnen zijn.

Wie tijdens het studieverlof volgehouden heeft om te blijven lezen, komt in de laatste paragraaf weer op het niveau waar het werk in de gemeente zich afspeelt. Wat heb je aan teksten uit de 16de eeuw met het oog op de uitdagingen waarvoor je als christen thuis en op je werk in de 21ste eeuw geplaatst wordt? 'Die Bekenntnisse sind damit exemplarische Einweisungen in diesen immer wieder zu gehenden Weg vom Lesen der Schrift zum Erfassen des Zentrums des Evangeliums und zu einem jeweils neuen Vollzug des Bekenntens' (713). Zo'n zin moet bij een nieuwe generatie theologen toch de koudwatervrees om Duits te lezen, wegnemen.

W.H.Th. Moehn

Jeffrey R. Watt, *The Consistory and Social Discipline in Calvin's Geneva* [Changing Perspectives on Early Modern Europe] (Rochester, NY: Boydell & Brewer, University of Rochester Press, 2020) 344 p., \$ 24.95 (ISBN 9781648250040).

De bespreking van dit boek is een mooie gelegenheid om in *Theologia Reformata* aandacht te schenken aan de uitgave van de *Registres du consistoire de Genève au temps de Calvin*. In het achterliggende decennium heeft alleen Reijer de Vries in het artikel 'Individueel pastoraat bij Calvijn' (2011-1) een keer verwezen naar deze bewaard gebleven notulen. Inmiddels zijn zestien delen in veertien banden bij uitgeverij Droz in Genève verschenen. Het laatste deel, dat in het afgelopen jaar op de markt is gekomen, bevat de verslagen vanaf februari 1559 tot en met februari 1560. Het eerste deel is in 1996 gepubliceerd en in een strak ritme zijn de volgende delen verschenen. De uitgave van de *Registres* is gestart onder de bezielende leiding van Robert M. Kingdon. Vlak voor zijn overlijden in 2010 had hij de kopij gereed voor een monografie over dit project: *Reforming Geneva. Discipline, Faith and Anger in Calvin's Geneva* (Droz, 2012). Thans geven Jeffrey Watt en zijn echtgenote Isabella leiding aan het project. Isabella heeft geologie gestudeerd, maar korte tijd na haar bruiloft werd zij getriggerd door het zien van het slechte handschrift van een van de 16de-eeuwse notulisten. Sindsdien heeft zij zich ontwikkeld tot een zeer bekwaame paleograaf en zich verdienstelijk gemaakt voor dit project.

In de loop der jaren zijn belangwekkende artikelen over het functioneren van het *Consistoire* gepubliceerd. Thans is daar een monografie aan toegevoegd, waarin een deskundige analyse geboden wordt van de werking van het consistorie en de impact die het heeft gehad op het kerkelijk en maatschappelijk leven in Genève. De vruchten van het

project *Consistoire de Genève* zijn op een goed toegankelijke manier voor het voetlicht gebracht. Dankzij de steun van de Andrew Mellon Foundation is het boek in *open access* beschikbaar als pdf (<https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/42650>).

Na zijn terugkeer in 1541 had Calvijn erop gestaan dat er een nieuw bestuursinstrument in het leven zou worden geroepen, waardoor de kerkelijke tucht ingevoerd zou worden. In het consistorie werkten de predikanten en ouderlingen samen met het stadsbestuur. Een van de *syndiques* van Genève fungeerde bij toerbeurt als voorzitter. Calvijn hechtte grote waarde aan het consistorie. Als het maar enigszins mogelijk was, zorgde hij ervoor op donderdag persoonlijk aanwezig te zijn. Meestal voerde hij het woord namens de predikanten.

Wie kennis neemt van de notulen, merkt al snel dat de volle breedte van het leven in de toenmalige stad aan de orde komt. Watt heeft gekozen voor een thematische aanpak en daarmee voorkomen dat het boek een anekdotisch karakter zou krijgen, waarin alleen opvallende of schokkende zaken worden gepresenteerd. In zeven hoofdstukken zijn de thema's gecentreerd rond de weerstand waar het consistorie op stuitte; het bevorderen van religieuze uniformiteit; scholing van en toezicht op de jongeren; regelgeving met betrekking tot het huwelijk en alles wat daarmee samenhangt; bijgeloof, magie en hekserij; het bevorderen van een arbeidzame en sobere levensstijl en ten slotte de thematiek van conflicten, verzoening en het belijden van zonden.

Door heel het boek heen wordt de aanpak in Genève vergeleken met instituties in andere Zwitserse steden, zoals het *Ehegericht* in Zürich, en in Schotland de zogenaamde *Scottish kirk sessions*. Ook betreft hij bij zijn onderzoek de rooms-katholieke inquisitie. Het valt op dat Watt een kritischer beeld schetst van het functioneren van het consis-

torie dan bijvoorbeeld Scott Manetsch in zijn *Calvin's Company of Pastors. Pastoral Care and the Emerging Reformed Church* (Oxford, 2013): 'The church's discipline was always provisional, intended to rescue the wayward in a spirit of mildness and gentleness' (188). Manetsch onderstreept vooral het pastorale karakter van het optreden van het consistorie.

Watts boek is een goed toegankelijke studie over het functioneren van het Geneefse consistorie gedurende een respectabele periode. Een aantal jaren voorafgaand aan de publicatie van het deel dat gewijd zal zijn aan het laatste levensjaar van Calvijn (1564) wordt hier reeds het materiaal gepresenteerd dat nodig is om op een wetenschappelijk onderbouwde manier de werkwijze van het consistorie in Genève te kunnen vergelijken met soortgelijke instituties elders in Europa. De notulen van het consistorie bevatten een schat aan materiaal dat uitnodigt om vanuit andere disciplines onderzocht te worden. Een van die thema's is bijvoorbeeld verzoening. Wat gebeurt er in conflicten wanneer het consistorie zo nadrukkelijk aanstuurt op verzoening? Hoe kan er sprake zijn van vergeving in situaties waarin duidelijk sprake is geweest van machtsmisbruik?

W.H.Th. Moehn

Anthony Milton, *England's Second Reformation: The Battle for the Church of England 1625-1662* [Cambridge Studies in Early Modern British History] (Cambridge: Cambridge University Press, 2021) 528 p., £ 35.00 (ISBN 9781107196452).

In het wetenschappelijk onderzoek van het vroegmoderne Engeland is het vanzelfsprekend om het begrip 'reformatie' te verbinden met de 16de eeuw. Na hervormingen onder